Swenska
Trollkäringar, Spåqwinnor
och
Kloka Gummor.

Sw. Hist. N:o 31. 12 öre R:mt.

Trollkäringar.

Sju trollpackor brända.

En strandplats i Morums socken af Bohuslän eger ett slags märkwärdighet för de förbränningar af ej mindre än 7 trollpackor, som här egde rum under Carl XI:s tid. Ibland häxorna war ock deras anförarinna, en wiß Malin i Wiken, ett motstycke till den berykta de kapten Elin, och hwilken, jemte sina olycksfystrar, twingades till alla möjliga bekännelser af det wördiga presterskapet i Kongelf, hwilket, för detta ändamål, en hel natt höll dem upphängda i armarne i Kongelfs skolstuga. Håkenäs fick sitt namn af de för dessa wansinniga afrättningar gjorda anstalter.

Anna Rosensparre.

Anna war gift med Anders Stigson Tott, hwars stamgods war Näs, en egendom i Skåne, numera kal-

lad Trollenäs, och hwarom i orten berättas en mängd fornsägner. Sålunda finnes der, nära intill herrgården, en wacker, skogbewuxen kulle, liknande en ättehög, på hwars topp synes ett stort bokträd, hwilket ett par alnar från marken delar sig i twänne stammar. Ur denna klyfta upprinner en frisk och ymnig källa. På denna källa skall fru Anna R. omkring 1458, nyß tillfrisknad efter en barnsäng, hafwa stått och sett efter sin man, hwilken någon tid warit borta. Då han syntes komma ridande på landswägen, skickade frun sin piga att öppna trädgårdsporten, men när herr Anders kom till stället war frun förswunnen och alla efterspaningar fruktlösa. Några år sednare trädde han i nytt äktenskap med Ellen Brahe. Men just under bröllopsmåltiden kom ett bud att den förswunna frun befann sig i yttre rummet och bad att få tala med sin man. Här berättade hon att hon blifwit bergtagen, men nu fått trollens tillåtelse att på en kort stund besöka sin man och sina barn. Hon kunde ännu räddas, om hon denna natt sick dela hans säng, hwarom hon på det bewekligaste bad, med löfte att icke göra några anspråk på äktenskapets fortsättning eller förnärma den nya brudens rättigheter. Denna hade likwäl skyndat efter sin brudgum och sökte öfwertala honom att ej bewilja hennes begäran. Under hans twekan förslöt den utsatta tiden, och trollen kommo med mycket gny att återtaga sitt byte. Fru Anna fattade då i portens handtag och höll sig der så fast, att märken ännu synas efter fingrarne.

Trollbrunden.

Troll funnos fordomdags öfwerallt i Swerige och således äfwen uppe i Dalarne. I Mora socken är ett berg, som kallas Reis-Bjär (Risberg). Der hafwa, sedan urminnes tider, Moraboerna wissa delar af året uppehållit sig på sina fäboställen. Men i berget bodde för många, många år sedan skogsrår, de der woro afundsjuka på menniskorna och wille hafwa dem derifrån. Bland dem som der egde fäbodar, war en, hwilken hade en wacker kulla (ogift dotter). I henne förälskade sig trollen och wille gerna hafwa kullan till sig. Men efter som hon war kristen kunde de icke få makt öfwer henne. De passade dock tiden en gång. Om julnäti (julottan) satte fadern för sin häst och begaf sig till kyrkan. Dottern blef hemma. Han hade nyß lemnat gården, men kullan ännu ej hunnit börja qwäda sin julpsalm, när hela skaran af trollen inkom och begynte kläda henne i den kosteligaste skrud, hwilket hon ej förmådde hindra. Detta gick ganska fort, emedan trollen woro många och "skickliga att utstyra". Men fadern war icke långt kommen från sin bostad, förrän rattjen (hunden) kom ilande efter honom, sprang honom förbi och wände sig emot hästen, den han under ängsligt skällande sökte hindra i sitt språng. Sedan mannen flera gånger förgäfwes sökt tysta och mota bort hunden, började han ana att det icke stod rätt till hemma, hwarför han wände om till sin bostad efter hunden,

som sprang framför hästen. Då han kom så nära att han kunde se sitt hem, förmärkte han ett owanligt ljusskén från fönsterna, samt mycket folk inne i stugan. Utan att gifwa sig tid att frånspänna hästen, skyndade han in i rummet, der han till sin stora undran fick se dottern, med guldkrona på hufwudet och klädd i den wackraste skrud, sitta i brudstol. En stor skara af brudfolk satt jemte henne. Fadern blef nu ganska häpen, ty han förstod att trollen här drefwo sitt spel, men eftertänkte likwäl huru han skulle kunna rädda sitt barn. Han sansade sig snart, fattade en yxa som stod i ett hörn af stugan och slungade den med sådan kraft öfwer brudens hufwud, att den fastnade i wäggen. Stålet hade den werkan, att hela trollskaran hufwudstupa begaf sig ut. Men bruden, hans dotter, blef qwar, och den skinande guldkronan satt ännu på hennes hufwud. Nu tog fadern sin brudklädda dotter, till hwilken han ännu ej wågade säga ett ord, wid handen, satte henne i slädan, ställde sig sjelf bakpå, och for så, i fullt språng, af till kyrkan. Hunden skyndade förut. De sågo under wägen huru trollen satte efter och foro, med gny och dån, omkring dem till deß de hunno kyrkogårdsporten. Då woro hästens krafter uttömda, och han stod halfdöd wid den slocknande stockelden. Nu inträdde fadern med sin dotter i kyrkan, der gudstjensten redan war börjad. Församlingen reste sig bestört ur sina bänkar, då den fick se den brudklädda kullan med den lysande kronan. Men fadern gick med henne genom allt

folket fram till presten och berättade händelsen för honom. Sedan han gjort detta, skänkte han kronan till kyrkan, såsom ett minne af sin kära dotters frälsning. Man tillägger, att gubben genom denna gåfwa blef en så betydande man, att man sedermera aldrig wågade börja gudstjensten förrän han anlände till kyrkan. Efter den tiden kunde ingen bygga eller bo wid Reis-Bjär, emedan de icke fingo någon ro för trollen, hwilka, saknande guldkronan, ständigt oroade dem som der uppehöllo sig och nedrefwo de hus som der uppfördes. Den fordna trollbruden blef sedan gift och wälsignad med barn samt mycket annat godt.

Trolldom.

Då pastor Kock en gång som bäst dundrade om trolldom, fick han slag i tungan och lefde sedan ett sorgligt lif till sin död. Om honom har man antecknadt: att "han hwilar uti sin graf, intet såsom en Guds nåds främare, then ther prutar til halföret, utan som en skickelig, företänksam, sedig prestman och gästgifware, then aldrig kan lemna rikedomar efter sig, utan fast heldre bortgår ifrån fattiga barn, hwilket är långt bättre, än utskifta ibland them the dalrar man trugat sig til af sina åhörare".

Trollkäringar och Prester.

Om trenne af pastorerna i Krokstad finner man ganska egna anteckningar. Nils Bagge mördades om-

fring 1630 på ett barnsöl i socknen af en bonde, hwilken, uti ett obetänksamt yttrande af presten om ett par namngifna gossars stora likhet, såg en hänsyftning på ett emellan bonden och en annans hustru mißtänkt förhållande. Efterträdaren, Anders Wingård, ättefader till den adliga Wingårdska slägten, mötte under sin kyrkofärd en påskmorgon twå beryktade trollpackor som redo, den ena på prestens bästa stallore och den andra på en warg, och hwilka åtföljdes af en sådan stormwind, att herr Anders med möda kunde hålla sig på hästryggen. Auländ till kyrkan och på predikstolen dundrande emot trolldom och andra afgrundskonster, insweptes han i ett moln af damm, hwilket uppdrefs af en i kyrkan inrusande stormil, blef genast mållös och dog på tredje dagen derefter år 1646. Samma prest har, uti en kort anteckning, lemnat en rörande beskrifning på sitt lidande under swenskarnes omenskliga framfart i kriget föregående år. Efter honom kom Didrik Achen, som war nära nog att dela sin företrädares öde; ty då han, under en färd till kyrkan, en söndagsmorgon red förbi en bäck, warseblef han en af de trollkäringar, hwilka förgjort herr Wingård, tjernande smör i bäcken, och då han derför tilltalade henne, stupade han i wattnet, der han omkommit, om ej klockaren räddat honom. Slutligen blef han 1680 förgiftad i färsköl. Sägnerna bära stämpeln af tidens widskepelse. Achen war gift med enkan efter sina båda företrädare, och hwilkens öde att få sin första man ihjäl-

stucken, den andra förtrollad och den tredje förgiftad, är sällsamt nog.

Käringkrokar.

En term, hwarmed betecknas, då man, i brottande eller slagsmål, sätter det ena benet emot motståndarens, för att på detta sätt slå omkull honom. Anledningen till benämningen förmäles wara den, att då Thor en gång kommit till Utgård, en hufwudort i jättarnes boning, skulle han der brottas med någon, för att försöka sin styrka. Jätten Utgårda-Loke lät då, för att drifwa gäck med Thor, framkalla en gammal qwinna, sin amma. Ju mera Thor bemödade sig, desto fastare stod hon; men slutligen började käringen kasta krokben och fällde så Thor till jorden; deraf har sedan kommit att sådana konster i brottandet kallas käringkrokar.

Göran Perssons moder.

Hon, som hölls för en trollpacka, hade på samma gång som sonen blifwit med kasle i mun utförd för att afrättas; men hon föll (eller kastade sig med flit?) af hästen och bröt af sig halsen; derefter stack man en påle genom hennes kropp och begrof henne i ett kärr.

Gabriel Oxenstjerna.

Dennes fader, Christiern Bengtsson den yngre, hade icke mindre än 12 barn, hwilka dock alla dogo

strart efter födelsen, och allt hopp om Oxenstjernska slägtens bibehållande tycktes wara förbi. Men den blef räddad på ett sätt, hwarom berättas följande saga, hwilken Peringsköld ansåg trowärdig, emedan han hört den af fru Karin Bjelke, som åter hört den flera gånger berättas af sin moder, fru Ingeborg Oxenstjerna. Det war nämligen Hin Onde som alltid bröt halsen af Christiern Bengtssons barn, innan de hunno döpas. Men kort förut innan fru Anna skulle nedkomma med sitt 13:de barn, fick hon i en dröm den tillsägelsen, att det skulle blifwa en son, hwilken strart borde döpas till Gabriel; då skulle gossen icke allenast få lefwa, utan ock blifwa stamfader för en stor och mäktig afkomma. — Hon berättade drömmen för herr Christiern, och då gossen strart derefter föddes, blef han werkligen kallad Gabriel, ehuru ingen i slägten förut burit detta namn. Natten derpå hördes den onde anden med buller och dån komma susande genom luften. Dörren öppnades och en ilskefull röst ropade: "Heter du Gabriel? heter du Gabriel?" — En af de närwarande hustrurna swarade: "Ja, Gabriel heter han i Herrans Jesu namn!" Då slogs dörren igen så hårdt, att hela byggningen darrade och förstugutaket störtade ned, hwarpå anden förswann och lät aldrig mera höra utaf sig. Men barnet wärte till och wårdades under bön och sång af gudfruktiga qwinnor, och när dessa någon gång slumrade och gossen började gråta, framkommo englar i skepnad af elfwor och rörde waggan, samt sjöngo med

späda röster barnet åter till hwila. — Den räddade sonen blef den friherrliga Oxenstjernska ättens stamfader.

Spådomen wid hans födelse tycktes gå i fullbordan. Han uppnådde en ganska hög ålder, under alltjemt stigande aktning och förtroende. Med sin fru, Beata Trolle, hade han tillsammans 6 söner och 5 döttrar, hwilka alla hunno till mognare år, och redan före föräldrarnes död ingingo giften med Sweriges förnämsta ätter, hwarförutan sönerna sjelfwa blefwo högt ansedda män. Sista året af sin lefnad inbjöd gamle herr Gabriel sina anhöriga att fira julen tillsammans på Mörby. De infunno sig talrikt. Den gamle anställde derunder följande jullek: Alla hans barn, mågar, sonhustrur och barnbarn, utgörande icke mindre än 50 personer, skulle taga tillsammans i en stor ring midt på salsgolfwet; till och med de späda barnbarnen, som ännu icke kunde gå, skulle dock, burna af sina ammor, följa med i leken. Derpå trädde de båda gamla in i ringen och började med hwarandra dansen, hwilken sedan fortsattes hela raden igenom. Denna dans lefde länge och i kärt minne hos den talrika slägten och omtalades ännu lång tid efteråt öfwer hela riket under namn af Mörby-leken. Bland barnbarnen i denna ring befann sig en knappt årsgammal gosse, med ljust hår och blåa, lisliga ögon. Det war den sedermera så ryktbare Axel Oxenstjerna.

Ingrid Ylfwa.

Hon war af Trolleslägten, gift med Magnus Månesköld, i hwilket äktenskap hon blef moder åt Birger Jarl samt lagmännen Eskil och Bengt. Hon skall hafwa warit ett fruntimmer af owanliga själsgåfwor, hwilka förmådde den widskepliga tiden att anse henne för sierska och undergörerska. Wid en träffning, som föreföll under de inbördes krigen nära hennes gård Bjälbo, och då det parti, hwari hennes son Birger kämpade, syntes hotadt att förlora fältet för motståndarens öfwerlägsenhet, skall hon hafwa skakadt ett bolster ut genom fönstret med trollformeln: "Häst och kär af hwarenda fjär", och genast uppsteg en ryttareskara ur jorden, hwilken störtade på fienden och gaf hennes parti segern. I Bjälbo kyrka, dit hon skänkt en klocka af underbart wackert ljud, och som bibehöll sig der oskadad i 447 år, skall hon hafwa haft twänne kamrar åt sig inredda, i hwilka hon ofta plägade tillbringa sin tid.

Bröllopshändelse.

Doktor Kalm berättar: "På ett ställe söder i Bohuslän skall hafwa händt, att en bonde gjorde bröllop åt sin dotter; och då borden woro dukade och maten uppburen och gästerna ännu stodo och talte wid hwarandra, wißte de intet af förr än all maten på bordet war uppäten. Då bonden kom in och fick se detta,

sade han: "Nå nu har din håle warit och ätit upp all maten; wälsignen er mat och gån till bords." Lät derpå bära in annan mat, då de satte sig att äta; men ehuru de åto, så gick dock mera mat åt än de förtärde. Nu stod en gammal ryttare wid dörren, som kunde mer än andra; han hörde hur det smackade wid bordet, liksom grisar hade ätit der, hwarför han steg till häst och red till ett berg, icke långt derifrån. Då han kom dit klappade han på berget, hwarpå det öppnades; då sade ryttaren till den som uti berget bodde: "Låna mig din mössa, du skall få min igen." Bergsgubben swarade: "Du kan ändteligen få den; men du skall lofwa mig att du skall skaffa den tillbaka innan solen går ned." Ryttaren lofwade så, och dermed bytte de mössor. Strart red ryttaren hem till gästabudsgården med bergsgubbens mössa på sig, och då han kom in uti bröllopssalen fick han se, att emellan hwar bröllopsgäst stodo twänne troll, som icke annat gjorde än togo med båda händerna maten utur faten och åto den upp. Ryttaren tog då en piska och slog dem hårdt på händerna, så att de ej mera nosade att sticka handen åt fatet, förde derpå ut dem hufwudstupa ur bröllopssalen; derefter tog han bergsgubbens mössa af sig och lade denne att gömmas; och då blefwo gästerna först ryttaren warse, som icke sett honom så länge han hade mössan på sig. Sedan sade han: "Härtills har fanen ätit med eder; men sätten nu fram maten, så will jag äta med eder." De gjorde så, och då fingo de äta i frid

och blef mat öfwer. Då ryttaren ätit och det led mot aftonen, satte han sig på hästen, red till berget, och som han kom till det stället der han fick mössan, kastade han henne dit och begaf sig tillbaka så fort som hästen orkade. Han hade knappt wändt om, förr än trollen kommo hoptals efter honom löpandes, så att då han red öfwer en bro fingo de tag uti hästswansen och wille rycka honom i ån; men hästen war så flink, att han slapp, och trollen foro tillbaka."

Kloka Gummor.

Sankt Ingemo.

Hon war en qwinna som blifwit wördad i Göthaland, och ansetts såsom synnerligen god att åkalla i allehanda boskapssjukdomar. Mellan Dala och Ljunghem i Westergöthland står en offerlund, af folket ännu helig hållen, och inwid densamma en källa, kallad "den heliga Ingemos källa". Helgonasagan om den heliga Ingemo finnes ingenstädes antecknad, och hennes lefnadshändelser äro längesedan förgätna; blott en sägen om hennes helighet och källans underbara kraft att bota

sjukdomar hos både folk och kreatur, fortlefwer bland folket. Följande berättelse om den widskepelse, hwilken derstädes ännu i wåra tider föröfwas af de enfaldiga, har från orten, på begäran, blifwit ingifwen till domkapitlet i Skara: "Af wåra förfäder hafwa wi hört, att Ingemo i sin tid warit hållen för en helig qwinna, samt på det rum blifwit död och begrafwen, der källan och lunden nu äro, men hennes lik sedan fördt till Dala kyrkogård och derstädes begrafwet. Och har widskepelse i många tider warit brukad wid samma lund och källa, dock mer fordom än nu, sålunda nämligen, att de först gått några resor kring lunden och sedan till källan; somliga hafwa druckit af hennes watten, och andra twått sig deruti och derefter offrat något penningar, nålar eller ett stycke bröd, och återigen gått ut i lunden, derstädes wid en gammal stubbe fallit på knä, gjort bön och sedan på stubben offrat något af kläder som de sjuka nyttjat. Uti wår tid hafwa wi försport många utan widskepelse hafwa kommit till källan att dricka eller twå sig. Men i fordna tider hafwa fallit mer offer hos källan, stundom 2 daler. Wid denna källa har blifwit nyttjad följande bön, som de sjuka, knäfallande wid den gamla trästubben i lunden, brukat läsa:

"För den skull är jag kommen hit,
Att söka bot med största slit,
Wid denna brunn och denna lund,
Som mången gör i denna stund.

Deß heliga watten jag dricker in,
Så ock bestryker skadan min.
Med knäfall för Sankt Ingemos tjäll
Gör jag min bön i denna qwäll,
Och hoppas på de heligas nåd,
Af hwilkom hjelp wißt kommer frå'!
Tre resor går jag lunden kring;
Mitt ringa offer uti den ring
Nedlägger jag tacknämmelig
Och beder de låta behaga sig,
Min sorg att lindra dag från dag;
Min lust är komma i förra lag!"

Kisa-Mor.

Maria Janson, eller som hon mer karakteristisk kallades efter sin boningsort: Kisa-Mor, war en qwinna af folket, som genom sin werkningskrets warit känd, åtminstone till namnet, i hela Swerige. Maria föddes 1791 i Hardemo socken i Östergöthland på hemmanet Owarntorp, som wid den tiden egdes af Marias fader, en wälmående bonde wid namn Jan, allmänt kallad Läke-Jan. Af sina fäder hade Jan ärft flera urgamla recepter, hwilka satte honom i stånd att behandla de wanligare förekommande sjukdomarne, hwarför han äfwen war flitigt eftersökt af allmogen der i trakten, och werkställde mer än en lycklig kur, som innan kort förskaffade honom en widsträckt praktik. Till denna

ärfda skatt af kunskaper inom läkekonstens område lade ett långt lifs erfarenhet ett icke obetydligt förråd af wetande, så att den gamle Jan de sednare åren af sitt lif allmänt ansågs som den bästa och rätta jordiske hjelparen i nöden. Några märkliga resultater af hans skicklighet har traditionen ej förwarat; dock är det säkert, att äfwen han lefwat en lång tid i tacksamt minne hos mer än en, hwars helsa han återställt. Hans dotter Maria uppwärte under faderns ögon, ett dagligt wittne till hans utöfning af läkarekonsten. Denna omständighet, jemte ett inom slägten ärftligt anlag för denna konst, får man tillskrifwa den tidigt hos Maria wäckta hågen att wara sin fader behjelplig wid dessa kurer. Den lilla flickan wißte intet nöjsammare, än att i tystbet lyßna till de råd Läke-Jan gaf sina patienter, och härigenom fastnade mycket i det späda minnet. Sin första kur werkställde hon på en bonde, som afbrutit benet. Utan faderns wetskap spjelkade hon det och anlade ett ordentligt förband derå. Fadern fann det mycket wäl gjordt, men dottern fick likwäl uppbära handgripliga tillrättawisningar af honom. Hon hade beslutat att lefwa ogift; men på faderns befallning gifte hon sig med en ung hemmansegare, Anders Olsson, och i följd häraf afhöll hon sig från all praktik i läkarekonsten, till deß det mindre lyckliga äktenskapet föranledde en skilsmessa, hwarefter Maria Jansson åter började sin praktik. Hennes farmaceutiska kunskaper woro wisserligen ej widsträckta, men det för-

drades ej heller för hennes sätt att gå till wäga; hennes läkemedel woro alltid de enklaste, sällan begagnade hon mer inwecklade kompositа, och anlitade alltid wid sådana tillfällen den närmast boende apothekaren. År 1821 nedsatte hon sig på en liten egendom Katrineberg, i Horns socken af Östergöthland, hwartill Kisa war närmaste gästgifwaregård, dit hon i början wanligen stämde rådfrågande patienter sig till möte, och hwaraf hon fått sitt rikskunniga tillnamn af Kisa-Mor. Till och med från hufwudstaden anlände personer, för att af henne hemta råd och hjelp; särdeles war detta fallet åren 1824 och 1825, som föranledde hennes resa till Stockholm det sednare året, der hon fick förmånen att ådagalägga sin skicklighet inom de högsta kretsar i samhället. Detta så allmänna förtroende hade till följd hennes examinerande af Stockholms läkare och Sundhets-kollegii härpå grundade tillstånd för Maria Janson att utöfwa läkarekonsten. — Maria Janson war för öfrigt en rask husmoder. Praktisk jordbrukare, wisade hon sig ega förmåga, framför mången karl, att bedömma hwad som erfordrades för upphjelpandet af en wanskött jord. Snickra, timra och smida woro yrken, för hwilka hon ej war främmande. Att hon rikligen belönades för sin praktik torde kunna slutas deraf, att då hon afled, i början af år 1842, efterlemnade hon en förmögenhet af 50 till 60,000 R:dr, oaktadt hon älskade wällefnad, ett godt och wäl besatt bord.

Eva Margaretha Frölich.

Under förewändning att wilja gifwa underwisning i ett nytt, af henne påfunnet sätt att wäfwa, begaf hon sig 1684 till Stockholm, och började utsprida allehanda griller och spådomar, t. ex. att Carl XI skulle med tillhjelp af danska konungen underkufwa Frankrike 1692, sedan förstöra påfwewäldet 1698, derefter intaga det heliga landet, uppbygga Jerusalem, upprätta Christi 1000-åriga rike och beherrska hela kristenheten. Hon hade werkligen företräde hos konungen, men blef afwisad. Wid sin ankomst yttrade hon mycket mißnöje öfwer reduktionen och den stora kommissionen; men hon tröstade de lidande dermed, att den stora kometen warit ett Guds recken till turkiska rikets förestående undergång, och i denna deras egendoms förlust borde de se Herrans finger, som ledde dem att desto willigare gå emot hans fiender, i hwilken kamp de kunde få sitt gods tredubbelt igen. Sedermera blef hon uppkallad i Stockholms stads konsistorium, der hon uppträdde i gröna och hwita kläder, såsom ett tecken af sin oskuld, förhörd och insatt i fängsligt förwar; men blef dock snart frigifwen såsom sinnessjwag. Men emedan hon icke upphörde med utspridandet af sina griller, blef hon 1685 af hofrätten förwisad från riket. Profetissan gick då om bord på ett fartyg och reste till Lybeck och Hamburg, hwarest hon utgaf twänne böcker, den ena om Chiliasmen, den andra om de sju församlingarne i Up-

penbarelseboken; äfwen härifrån, på presterskapets begäran, fördrifwen, begaf hon sig till Amsterdam, der ett friare fält öppnades för hennes profetiska nit. Öfwer ingången till det hus der hon bodde lät hon sätta en tafla med följande inskrift:

Hier wohnet eine tausendjährige Prophetin,
Welche heisset Eva Margaretha Frölichin.

Ingeborg.

Hon kallades wanligen Ingeborg i Mjärhult (i Wirestads socken af Kronobergs län), och blef, enligt Linné, sökt öfwer hela landet och hade större namn om sig uti medicinen än mången doktor, som läst och praktiserat i all sin dag. Hennes theori och praktik woro följande: "Hon trodde att Lucifers anhang blifwit nedstörtadt från himmelen på jorden, der några fått sitt boställe i wattnet och kallas näcker, under hus med namn af tomtegubbar, i rör och under träd såsom elfwor, i skogar såsom skogsnufwor och rå. Hon trodde att hwarje menniska hade sin hamn, som följer henne såsom skuggan följer kroppen, och att denna hamn gick perpendikulärt ned i jorden, såsom menniskan går ofwan jorden, hwarwid hamnen stadigt wände sina fötter emot sin menniskas fötter, till hwilken tro hon blifwit föranledd deraf, att djur, skogar och berg, som finnas bredwid en stilla och klar sjö, spegla sig i wattnet.

Hon trodde att menniskan och hennes hamn woro så förenade, att när den öfwerjordiska menniskan led, så led ock den underjordiska, och twärtom, när den underjordiska menniskan blef skadad, deltog äfwen den öfwerjordiska deri. Hon trodde äfwen, att när menniskorna gingo och deras antipoder råkade gå öfwer någon wätts, elfs, rås eller något dylikt spökes hemwist i jorden, skulle den underjordiska menniskan blifwa skadad och den öfwerjordiska följaktligen lida deraf." Men hwad hennes kunskap att känna sjukdomar widkom, skall den, yttrar Linné, öfwerträffat både hans och alla läkares förfarenhet; ty när någon war sjuk, behöfdes icke patienten ses af henne, ej heller behöfde hon fråga efter deß konstitution, temperament, puls, symptomer eller förda diet, utan war henne nog att hon fick se en strumpa, ett strumpeband, ett lintyg eller något kläde, som patienten burit, hwaraf hon kunde sluta om sjukdomens eller passionens orsak och kur. Hennes pathologie eller omdöme war merändels, att patienten låtit sitt watten på något rum, eller sofwit på något ställe, eller att hon tagit af något träd, som warit helgadt af någon ande, eller att patienten fått sjukdomen af luften, wattnet, elden eller jorden. Hennes kurer woro: patienten skulle gå tre morgnar tigande och fastande, eller tre thorsdagsqwällar, till ett rinnande watten, bedja om ursäkt eller offra någon mjölk eller dylikt. Hon hade ofta haft ledsamhet för sin stränga praktik, och blifwit hårdt tilltalad af så wäl prester som kronobetjenter och do-

mare; men hon förswarade sig med att hon ej gjort någon menniska ondt. Eljest lefde hon gudfruktigt och bewistade flitigt gudstjensten. Hon hade dagligt tillopp af allmogen, som litade på henne såsom på ett orakel.

Spåkäringar.

Spådom om Sparfwenfeldt.

Den stridslystna anda som trettioåriga kriget wäckte och underböll inom fäderneslandet, lockade äfwen Sparfwenfeldt att söka wapnens faror och ära. Han antog krigstjenst såsom simpel ryttare. Den lycka så mången annan före honom skördat under den långwariga stridens buller, hade tändt stora förhoppningar i hans unga och uppåtsträfwande sinne, och det berättas att han, wid afskedet från hemorten, skall för en gammal grannqwinna, i sin ysterhet, yttrat, att han ej skulle återkomma förr än han war öfwerste. Hon gaf det gäckande swar, att en wiß bakdel af hennes kropp lättare blefwe förwandlad till smör. Efter en följd af år återsåg ryttaren Sparfwenfeldt sitt fäderneland såsom öfwerste och adelsman, ty wid utresan hette han Sparf.

Yttersta domen.

I Upsala lefde, på 1600-talet, en apothekare Wolimhaus, hwilken mycket idkade stjerntyderi. Bureus (en lärd man, som warit konung Gustaf II Adolfs lärare, men på ålderdomen blef något besynnerlig och började ifrigt sysselsätta sig med stjernornas tydning) trodde sig hafwa utransakat, det werldens slut och yttersta dom skulle med första inträffa, hwarför han manade Upsalaboerna till allwarlig ånger och bättring. Han till och med utsatte tiden för nämnde händelse, och påstod att den owilkorligen skulle inträffa på hösten samma år (1647). Apothekaren war äfwen å sin sida öfwertygad om yttersta domens annalkande; men påstod att Bureus mißräknat sig och att rätta tiden wore nästföljande wår. Twisten blef så häftig, att de båda lärde spåmännen slogo wad om sina i Upsala warande gårdar. Hösten kom, men ingen yttersta dom. Wolimhaus fordrade triumferande att genast bekomma Bureii gård. Den sednare blef i början nedslagen, men hittade snart på det rådet att begära uppskof till nästa wår, så att man kunde få se huruwida apothekarens spådom slog bättre in, ty kanske hade äfwen denne förlorat sitt påstående. Wåren kom och gick i wanlig ordning. De båda lärde herrarne fingo behålla hwar sin andel af Sweriges då warande och sedan allt framgent fortfarande åtlöje. — En annan sägen, att Bureus, wiß om yttersta domens ankomst år 1647, skänkte

all sin egendom åt de fattiga, så att han, när werlden fortfor att ega bestånd, måste, sjelf utfattig, anropa drottning Christinas frikostighet för sina återstående dagar. — Han dog 1652, i en ålder af 84 år.

Mamsell Arfwidson.

En på sin tid ryktbar person, isynnerhet den förnäma werldens orakel, genom sina spådomar i kaffe, hwilka, af en besynnerlig tillfällighet, mången gång slogo in, och genom den noga bekantskap om besökande personers enskildta förhållanden, hwilka de stundom sökte fördölja, men hwarom hon, troligen genom hemliga relationer, wisade sig wäl underrättad. Det säges att Gustaf III, lockad af de många historierna om hennes spådomskonst, jemwäl skall hafwa besökt henne, det förstås incognito, och af henne blifwit warnad för Mars månad och en person med röd wäst. Den snillrike Carl August Ehrenswärd gick också en dag till henne jemte sin wän general-amiralen Trolle. Sedan hon en stund under djupt begrundande skådat i kaffekoppen, sade hon båda hwilka de woro, och förespådde Ehrenswärd att han skulle blifwa Trolles efterträdare, något som ej syntes troligt, emedan Trolle war wid fullkomligt god helsa och Ehrenswärd icke stod honom närmast i tur. Det slog likwäl in. Trolle dog efter ett års förlopp, och ett konvolut, som Gustaf III, före sin afresa till

Italien, efterlemnat, med påskrift, att det skulle brytas i händelse af Trolles död, befanns innehålla Ehrenswärds utnämning till general-amirals-embetet.

Forsius.

Före Carl IX:s Lifländska fälttåg år 1605 hade Forsius afgifwit en olycksprofetia, som för honom sjelf säges hafwa utfallit olyckligt. Forsii piga hade en afton warit sent ute och blifwit warse några lufttecken, hwarom hon skyndade att underrätta sin husbonde, som gick ut för att taga dem i ögonsigte. I anledning deraf drog han olyckliga slutsatser för fälttågets utgång, och begärde nästa morgon kl. 8 företräde hos konungen, som samma dag ämnade sig till arméen. Sedan denna önskan blifwit bewiljad, warnade F. konungen för fälttåget i Lifland; "ty då blifwer hela Ers Maj:ts krigsmakt afslagen, hästen under E. Maj:t skjuten, att E. Maj:t måste till fot sedan salvera sig med flykten, och en stor lycka skall E. Maj:t hafwa, om E. Maj:t undslipper med lifwet." Konungen blef wred och afbröt honom: "Nu kommer åter du spåman och något nytt förebringar." F. medgaf att det war något nytt, men nytt som hade eftertryck och werkan med sig. Derpå swarade konungen: "Jag reser likwäl åstad; men dig skall jag rättnu hafwa ut att sträckas, och det skall du få se hafwa werkan. Din spådom aktar jag intet." Hwarpå olycksprofeten fördes på sträckbänken och pina-

des, dock icke till döds, samt hölls qwar i fängelse till konungens hemkomst från det olyckliga kriget, uti hwilket han förlorade i slaget wid Kerkholm 8000 man, och bland andra den tappre Anders Lennartsson och prins Fredrik af Lüneburg.

Forstius war outtröttlig i sitt nit för astronomiska observationer. Detta gick så långt, att han både winter och sommar låg ute på marken för att anställa sina iakttagelser. Han war då klädd i en lappmudd och hade en stor bok liggande på bröstet. En gång war han i fara att blifwa ihjälskjuten af en resande, som trodde sig se ett spöke. Att F. egde anspråk på att kallas en sannsägare ansågo många af hans samtid wara afgjordt, på grund af några hans förutsägelser, af hwilka torde förtjena nämnas: Uti sin almanach hade F. för en wiß dag utsatt, att en stark storm skulle inträffa. Den dagen skulle många gäster från Ekenäs resa till ett bröllop på Sälwik. F. warnade dem att sätta öfwer sjön. Men det war lugnt och wackert och många trodde att ingen fara war å färde. De togo en stor båt och begåfwo sig åstad; men då de kommit halfwa wägen uppwärte en storm, båten fylldes med watten och alla passagerarne omkommo. Forstius hade farit en annan wäg och kom lyckligt fram.

Forstius war en gång på sjukbesök hos en embetsbroder. Denne förklarade sig mycket nöjd med att gå

ur werlden, och frågade om J. kunde säga honom tiden då det skulle ske. Spåmannen berättas då hafwa swarat: "Efter jag hör att J är nöjd med Guds wilja, så will jag säga eder, att i morgon denna tiden är eder tid (det war kl. 2 e. m.), och i morgon 6 weckor till är min tid wid samma stunden." Så hände ock.

Spådom om Carl VIII Knutsson.

En spåqwinna bodde på 1400:talet i grannskapet af Kalmar i ett skogshus och afskild från werlden; hon war då öfwer 80 år gammal och wida beryktad för sin spådomsanda, sina syner och uppenbarelser. Somliga säga att hon hade warit klosterjungfru i Wadstena kloster, derifrån hon utgått och sedan inneslutit sig i detta hus, samt icke warit ute under bar himmel på 20 år. Till henne begaf sig Carl Knutsson Bonde, då han år 1439 kom från Kalmar, der rådet walt Christoffer af Bayern till konung efter den afsatte Erik XIII, och frågade henne hwad han nu borde göra och hwad nu skulle bli hans öde, sedan en ny konung blifwit inkallad i landet. Den gamla swarade: "Gud, den eder af så många farligheter frälst hafwer, will det så, att J skall blifwa Sweriges konung." Carl sade att denna spådom icke wore mycket sannolik, emedan rikets män nyß walt Christoffer till konung. Den gamla insöll: "Gif nu akt på hwad mig är gifwet att eder och swenska folket uppenbara. Tre plågor skola

för det konungawalets skull riket öfwergå: örlig, hungersnöd och pestilentia, och I skall ändock blifwa konung." — Denna spådom besannades äfwen, såsom man wet.

Spådom om Christiern II.

Det berättas, att när konung Christiern hade beslutat Stockholms blodbad, skall en lärd dansk, magister Christoffer af Rawensburg, hafwa kommit till konungen och warnat honom att icke begå någon blodsutgjutelse, föreläggande honom en spådom och förutsägelse i den heliga Brigittas uppenbarelser om "sex konungar i Norden, utaf dem den sjette skulle mycket oskyldigt blod utgjuta och derefter sjelf falla i största olycka och förderf", tilläggande att han förmodade, att med "de sex konungar" menades först de fem af danska konungahuset, som redan hade regerat i Swerige och efter hwilka han nu sjelf hade blifwit den sjette; men Christiern föraktade warningen. Denna spådom, så wäl som mycket annat af den heliga Brigittas förutsägelser, gick likwäl sedermera i fullbordan.

Troll.

En bonde, som färdades förbi backen Annelöf wid Rör i Skåne, blef af ett troll tilltalad så här: "När

du kommer hem, så helsa Kitta Plura att nu är Plagg död." Mannen förstod ej detta, men omtalade efter hemkomsten händelsen för sin hustru. Knappt hade han uttalat hälsningen, förr än hans katt genast for på fönstret, under utrop: "Så får jag då aldrig se min man mera!" samt försvann. Katten war således ett troll från nämnde backe.

Ett troll inkom en gång i en dansstuga i Serna socken af Dalarne. Ehuru det war snyggt klädt såsom en skön flicka, upptäckte man likwäl främlingen, och af den under dansen framskymtande swansen blef man förwissad att det war ett troll. En qwinna sade då till henne: "Sätt upp swansen", hwarpå trollqwinnan förärgad swarade: "Dig skall följa olycka och förderf." Då kort derefter swansen åter blef synlig, sade en annan qwinna till henne: "Sätt upp slöpet", hwarpå trollet utlät sig: "Dig skall lyckan följa." — Den förra blef fattig och olycklig; den sednare rik och lycklig.

Hanebo-polskan.

Om denna dans, förut kallad Horgadansen, lefwer i folkets mun en saga, af hwilken man kan sluta huru högt denna dans fordom warit älskad. Hwarje lördagsafton plägade ungdomen i Hanebo socken samla sig i Horga till dans, och fortsatte detta nöje ofta långt inpå nätterna. En afton, hänförd af dansens lifligbet,

lät det muntra laget ej en gång af sabbatens inbrytande störa sig i sin yrande glädje, utan fortfor att dansa äfwen då sammanringningen redan hade begynt. Plötsligt finna de en främmande i helgdagskläder midt ibland sig, hwilken ingen kände, men som dock inbjöds att deltaga i dansen, hwilket han ock antog. Snart förstod han att sätta sig i spetsen för laget och föreslog till slutdans en slingring eller slinker, såsom den der på orten kallas. Alla woro med derom. Slinkern war genast färdig. Hand i hand, med den främmande i spetsen, började slängdansen, och som en hwirfwelwind bar det åstad igenom alla rum ur gård och i gård, genom fönster och dörrar, så att ingen förr någonsin warit med på dylikt. Då började några med förskräckelse ana sin ohygglige anförares rätta lynne och wille draga sig ur ringen, men det war för sent. De förmådde icke slita sig lösa, utan dansade nu, med satan i spetsen, hän öfwer åkrar och ängar bort till den höga Borgaåsens spets, hwarest ännu i dag wisas det släta granitgolf, der endast hufwudskallarne ännu fortforo att dansa, tills de woro afnötta ända till yttersta hårspetsen.

I alla boklådor i Riket säljas följande med träsnitt försedda

Folkskrifter.

Swenska Historier.

			R:mt.
N:o	1.	Den namnkunnige Bonden Pehr Hörberg	12 öre.
„	2.	Den blodiga striden om Calmar slott . .	6 öre.
„	3.	Slaget wid Lützen och Gustaf II Adolfs död	12 öre.
„	4.	Carl Carlsson Gyllenhjelm i fängelse . .	6 öre.
„	5.	Muntra upptåg af Kadetter wid Carlberg .	12 öre.
„	6.	Carl XII:s död wid Fredrikshall	6 öre.
„	7.	Gustaf Adolfs och Ebba Brahes kärlekshandel	6 öre.
„	8.	Gustaf Wasa uppmanar Dalkarlarne att rädda fäderneslandet	6 öre.
„	9.	Ljungby horn och pipa	3 öre.
„	10.	Ett Lapp-frieri	3 öre.
„	11.	Spökhistorier och Bläkullafärder	12 öre.
„	12.	Gustaf Adolfs frieri till Maria Eleonora	12 öre.
„	13.	Forntida dryckeslag, gästabud och sällskapsnöjen i Norden	12 öre.
„	14.	Wiborgska Smällen	6 öre.
„	15.	Esaias Tegnér	12 öre.
„	16.	Presthistorier	12 öre.
„	17.	Prinsessan Cecilias kärleks-äfwentyr . . .	6 öre.
„	18.	Drottning Philippas, Christina Gyllenstjernas och Catharina Månsdotters olycksöden	12 öre.
„	19.	Erik Stenbock bortröfwar Malin Sture .	6 öre.
„	20.	Gustaf Wasas ungdoms-äfwentyr	12 öre.
„	21.	Hwem war Gustaf IV Adolfs far? . . .	6 öre.
„	22.	Spöket på Widtstöfle slott i Skåne . . .	6 öre.
„	23.	Gustaf IV Adolfs märkwärdiga frieri till Storfurstinnan Alexandra	6 öre.

N:o	24.	Gustaf III:s mord	12 öre.
„	25.	Swenska Sjöhjeltarne Escholins, Stjernsköldts, Hökeflychts, Wrangels, Bagges och Psilanders mannabragder	12 öre.
„	26.	Birger Jarl	6 öre.
„	27.	Nils Stures nesliga intåg i Stockholm .	6 öre.
„	28.	Konung Carl XIV Johan	6 öre.
„	29	Anekdoter om Konung Carl XII . . .	12 öre.
„	30.	Konung Gustaf II Adolf den Store . .	12 öre.
„	31.	Swenska Trollkäringar, Spåqwinnor och Kloka Gummor	12 öre.
„	32	Stockholms Blodbad	6 öre.
„	33.	Swenska Kronprinsen Carl Augusts död på Qwidinge hed den 28 Maj 1810 . . .	6 öre.
„	34.	Skolpojkstreck och ungdoms-äfwentyr . . .	12 öre.
„	35.	Kalabaliken i Bender	6 öre.
„	36.	Blodbadet i Linköping år 1600	12 öre.
„	37.	Den tappre Nordiske wikingahjelten Hasting, som eröfrade Paris och mångfaldiga andra städer i Frankrike, Portugal, Spanien och Italien	6 öre.
„	38.	Sångarkungen Carl Michael Bellman . .	12 öre.
„	39.	Gustaf III:s Revolution 1772	12 öre.
„	40.	Emanuel Swedenborgs Andesyner . . .	12 öre.
„	41.	Klosterlifwet i Norden	6 öre.
„	42.	Rikskansleren Axel Oxenstjerna, den störste enskildte man på sin tid	6 öre.
„	43.	Sergels mästerstycken, med 9 träsnitt . .	12 öre.
„	44.	Konung Erik XIV afdagatages på sin broder Johans befallning	6 öre.
„	45.	Kommminister Daniel Buschovius eröfrar Särna år 1644	6 öre.

Stockholm, tryckt hos P. G. Berg, 1867.